

RKK, 2-3/11, Z. Đurđević, N. Radović, *Kriminalistička analiza pisanih i snimljenih iskaza* (str. 487-498)

Doc. dr Zoran ĐURĐEVIĆ,
Kriminalističko policijska akademija
u Beogradu
Doc. dr Nenad RADOVIĆ
Kriminalističko policijska akademija
u Beogradu

Pregledni članak
UDK: 343.98:343.143
Primljeno: 18. novembra 2011. god.

KRIMINALISTIČKA ANALIZA PISANIH I SNIMLJENIH ISKAZA¹

Nezaobilazan element policijskog rada čini prikupljanje informacija koje o krivičnom delu mogu dati potencijalni svedoci (uključujući i žrtve) i lica osumnjičena za njegovo izvršenje. To je bitan elemenat za uspeh svakog postupka dokazivanja. Poseban predmet objektivne analize iskaza predstavlja kriminalistička analiza istinitosti pisanih izjava, transkripata, ili snimljenih izjava. Danas se za kriminalističku analizu izjava najčešće koriste dve tehnike, pri čemu se autori u radu upravo osvrću na njih: Analiza izjave na osnovu kriterijuma (Criterion Based Statement Analysis-CBSA) i Naučna analiza sadržaja (Scientific Content Analysis-SCAN).

1 Članak koji su napisali autori rezultat je rada na projektu Ministarstva prosvete i nauke koji realizuje Kriminalističko policijska akademija pod nazivom „Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje terorizmu i organizovanom kriminalu u uslovima međunarodnih organizacija“, br. 179/045, čiji je rukovodilac prof.dr Saša Mijalković.

1. Uvod

U procesnom pravu i sudskoj psihologiji, iskaz se na različite načine određuje u zavisnosti od aspekata na koje se u njegovoj složenoj strukturi stavlja naglasak. U procesnom pravu (krivično-procesnom, građanskoprocenom, upravnom postupku itd.) *pod iskazom se podrazumeva „izjava“ nastala kao rezultat saslušanja, koju je neko lice dalo u pravnom postupku u svojstvu procesnog učesnika i kojom se utvrđuju činjenice značajne za primenu prava.* U kriminalistici se pod salušanjem podrazumeva ona delatnost organa pretkrivičnog i krivičnog postupka kojom se utvrđuju i dokazuju krivičnopravno relevantne činjenice na osnovu uzimanja iskaza i proučavanja ponašanja ispitanika (Simonović, 2004, 134). Psihološki pojam iskaza pojavljuje se ne samo u sudskoj psihologiji kao forenzičkoj disciplini, već i u opštoj psihologiji odakle i potiče. S aspekta ovih nauka iskaz predstavlja saopštavanje određenih psiholoških sadržaja. On se formira tako što se neka činjenica opaža čulima, opaženo se zadržava pamćenjem i potom zapamćeno saopštava (Aćimović, 1983, 43). Svaki iskaz mora biti adekvatno dokumentovan, važnost i značaj zapisnika potrebno je uvek imati u vidu, jer i najbolje sprovedeno saslušanje ili ispitivanje ostaje bezvredno ako nije adekvatno registrovano (Aleksić, 1972, 155).

Takođe, potrebno je napraviti razliku između intervjua i ispitivanja. To su dva povezana ali fundamentalno različita procesa. Oni se razlikuju u odnosu na status lica, situacije u kojima se realizuju, cilj i način realizacije (taktički i psihološki pristup). Intervju je reč engleskog porekla koja podrazumeva razgovor između dva ili više lica. To je proces prikupljanja informacija. Informacije mogu biti opšte, kako se dogodila saobraćajna nesreća, i ključne informacije na osnovu kojih se mogu izvoditi zaključci o krivici i nevinosti nekog lica za izvršeno krivično delo (Gordon i Fleisher, 2011, 27).

U skladu sa našim Zakonikom o krivičnom postupkom pod razgovorom možemo podrazumevati prikupljanje obaveštenja od građanina (član 226). Pod prikupljanjem obaveštenja podrazumeva se uzimanje izjava od građana u pretkrivičnom postupku o konkretnom krivičnom delu. Lice nema status svedoka. U našem Zakoniku o krivičnom postupku se i ne pominje termin „ispitivanje“, umesto njega radnja dokazivanja, uzimanja iskaza od strane osumnjičenog, okrivljenog lica naziva se „saslušanje“. Isti termin se koristi i za uzimanje iskaza od strane svedoka, kao radnje dokazivanja. Međutim u novom, nacrtu Zakonika o krivičnom postupku kao dokazne radnje predviđene su: „Saslušanje okrivljenog“ i „Ispitivanje svedoka“.

U stranoj literaturi termin „Ispitivanje“ se koristi za uzimanje iskaza od osumnjičenog (okrivljenog). Cilj ispitivanja je priznanje krivice. Kao takav on je optužujući, sa razrađenom strukturom, kroz postupak od deset koraka, koji se naziva tehnika integriranog ispitivanja (Gordon i Fleisher, 2011, 27). Zulawski E. D. i Wicklander E. D. definišu ispitivanje kao razgovor između islednika i

osumnjičenog, u toku kojeg se osumnjičeni tereti za umešanost u krivično delo ili grupu krivičnih dela. Prema ovom autoru intervju je neoptužujući razgovor za razliku od ispitivanja (Zulawski E.D. & Wicklander E. D., 2002, 32).

Često ćemo u raspravama naići na polarizaciju odgovora: šta je cilj ispitivanja osumnjičenih? Praktičari, među kojima su i agenti FBI, često za svoj cilj definišu priznanje. Priznanje kao cilj ispitivanja teško se može prihvatiti kao ispravan. Cilj ove radnje bi trebalo da bude istina, a ne priznanje. Postavlja se pitanje, da li se priznanje uvek može izjednačiti sa istinom? Priznanje može biti lažno, neosnovano, da bi se prikrla krivica nekog drugog lica. Strategije usmerene na priznanje, prema psiholozima su kontraproduktivne, etički i pravno diskutabilne. Cilj svake radnje mora biti istina i to istina zasnovana na nespornim činjenicama. Tako da svrhu ispitivanja treba usmeriti na otkrivanje istine, a ne na priznanje koje kao takvo može biti neodređeno i neistinito. Zapravo istina nema alternativu i ona podrazumeva iskaz lica podržan drugim, preventivno materijalnim dokazima.

Jedan od najvažnijih zadataka ispitivača sastoji se u takvom vođenju saslušanja da ispitanik oseti svu ozbiljnost obaveze na kazivanje istine i dalekosežnost svedočenja (Vodinec, V. 1996, 217).

2. Analiza izjave na osnovu kriterijuma (Criterion Based Statement Analysis-CBSA)

Pored postojanja nebrojenih laži policija se u svom radu susreće sa lažima osumnjičenih, okrivljenih lica, kao i sa lažima svedoka. Postavlja se pitanje da li je lako otkriti laž? Zavisno od situacije odnosno samog slučaja. Profesionalni kriminalci sigurno su veštiji u tome, imaju unapred pripremljenu „priču“, odnosno verziju događaja u kojoj sebi obezbeđuju alibi (Radović & Đurđević, 2011, 352). Mnogi misle da je otkrivanje laži jednostavan posao. U stvarnosti 50% stanovništva i ne primećuje manifestovanu laž (Krstić, 2007, 337). Laž je nešto prirodno i ljudsko, ona je instrument samoodbrane i napada, odbrambeni mehanizam ličnosti. Laže se iz ljubavi i milosrđa, iz koristi, radi zaštite sebe i drugih (Roso, 1996, 1). Za uspeh saslušanja potrebno je široko poznavanje opšte i kriminalne psihologije, zatim određeni stepen iskustva, kao i poznavanje ličnosti i načina njegovog reagovanja (Aleksić & Škulić, 2004:203). Samo u slučaju poznavanja situacije događaja službeno lice može pravilno da bira i nameće teme za razgovor, da ostavlja utisak vladanja situacijom i da, vođenjem razgovora na taktički najcelishodniji način, otkriva činjenice koje mu nisu bile poznate, odnosno da otklanja dileme koje je u pogledu relevantnih okolnosti do tada imao (Žarković, 2009, 112).

Godine 1967, Udo Undeutsch, profesor psihologije u Nemačkoj, formulisao je radnu hipotezu za procenu kredibiliteta iskaza, koja je po njemu nazvana „Undeutsch hipoteza“, po kojoj se opis realno zapamćenog kvalitativno razlikuje od

izmišljenog svedočenja. Ova značajna razlika je zasnovana na pretpostavci da izmišljena izjava zahteva od lica koje laže veći kognitivni napor, veću kreativnost, ali i dosta samo-kontrole.

Laž pretpostavlja postojanje strategije, kreativnost i kontrolu procesa kako bi se obezbedilo uklapanje različitih elemenata laži, bez protivrečnosti. Navedeni elementi mogu poslužiti kao osnova za definisanje pretpostavke da se kvalitet istine razlikuje od laži (izmišljene, iskonstruisane priče). Izmišljene izjave, laži su po svom kvalitetu „siromašnije“. Opis navedenog događaja ima manje detalja u odnosu na njegovu istinitu verziju. Laž zahteva ulaganje veće kognitivne energije u stvaranju lažnih elemenata i kontroli njihove usklađenosti. U kasnim 1980-im, psiholozi Stellar, Raskin, Trankell, Koehnken, i Epsin na osnovu empirijskih istraživanja CBSA, utvrđujući validnost metode, konstatovali su da se ova metoda može koristiti za pravljenje razlike između istinitih izjava i onih koje su iskonstruisane, lažne. Međutim, ovaj metod ne može praviti razliku između izjava koje su rezultat realne percepcije i sugestivno datih izjava. Psiholozi i danas rade na usavršavanju ove metode.

Postupak ocene validnosti izjave (Statement Validity Assessment-SVA) Vrij (2008, 201-259) je predstavio kroz četiri faze: 1) analiza spisa predmeta da se stekne uvid u slučaju, 2) polu-strukturisani intervju za dobijanje izjave od sagovornika, (3) na osnovu kriterijuma analiza sadržaja (Criteria-Based Content Analysis-CBCA), odnosno sistematska ocena kvaliteta, istinitosti izjave i (4) evaluacija izvedene ocene iskaza (Validity Checklist).

Ocena iskaza se vrši na osnovu devetnaest kriterijuma koji su sistematizovani u četiri grupe (Gordon & Fleisher, 2011, 60-65; Vrij, A., 2008, 207-213):

Opšte karakteristike:

1. *Logička struktura*

Iskaz koji je logičan i koherentan, ali ne i da su činjenice date po hronološkom redosledu je prihvatljiv. Da bi se obezbedio kredibilitet, neophodno je utvrditi da li je cela izjava, njen sadržaj čvrst (snažan), originalan, precizan, i evidentan. Kontradiktornosti i protivrečnosti (tehničke, medicinske, psihološke, itd.) negativno utiču na kredibilitet izjave.

2. *Nestrukturisanost (nepovezanost) iskaza*

Fiktivni iskaz je generalno formiran na hronološki način. Veoma je teško da se zasniva na nepovezanosti elemenata. Kada je akt (radnja) opisana na nepovezan način, ali se ipak uklapa kao mozaik, onda je to kvalitativni znak ispunjenja ovog kriterijuma.

3. *Količina detalja*

Kredibilan iskaz daje više informacija nego izmišljen. Ovaj kriterijum se zasniva na pretpostavci da je za svedoka koji nisu doživeli ono što je on/ona teško

da izmisle složenu i detaljnu priču, logičnu i bez protivrečnosti. Ovaj kriterijum se odnosi na relevantna pitanja u izjavi. Određeni sadržaj: U ovoj kategoriji akcentat je na kvalitetu informacija koje daje svedok. Kognitivni aspekti koji su uključeni u razvoj izjave igraju primarnu ulogu.

4. *Kontekstualno uklapanje*

Ovaj kriterijum se odnosi na relevantna pitanja u saopštenju. Realno sećanje događaja je povezano u skladu sa vremenom i prostorom u odnosu na izmišljene događaje. Ovaj kriterijum se može postići samo ako je odgovarajuća radnja opisana na detaljan način, dajući razumne informacije za svaku situaciju koja se tiče vremena i prostora kako bi se objasnilo odgovarajućim aktom.

5. *Opisi interakcija*

Relevantna radnja krivičnog dela mora biti opisana kroz nekoliko sekvenci, elemenata veza akcija-reakcija (posledica). Za složeniji niz, vredniji je ovaj kriterijum.

Na primer:

On je uperio pištolj u mene, ja sam podigao ruke u vis, on je uzeo papire iz moje ruke. Ja sam pokušao da ne pustim, on me je udario rukohvatom pištolja i pobegao. Kada je zgrabio papire mali komad se pocepao i ostao u mojoj ruci.

6. *Reprodukcija razgovora*

Ovaj kriterijum se ostvaruje kada imamo kompleksne sekvence razgovora koje se odnose na relevantnu radnju. To nije slučaj sa jednom rečenicom, kao što su: „Daj mi te papire“, onda ovaj kriterijum nije ispunjen. On je uperio pištolj u mene i rekao: „Ako budeš saradivao neću te povrediti“, ja podignem ruke, i kažem: „Šta želiš“; Rekao je: Daj mi te papire“, uzeo je papire iz moje ruke. Ja stegnem svoju ruku i pokušam da ne pustim a on me udari rukohvatom od pištolja i kaže: „Ne teraj me da te povredim“, uzme papire i pobegne. Kada je zgrabio papire mali komad se otcepio i ostao u mojoj ruci.

7. *Neočekivane komplikacije u toku incidenta*

Postoji dogovor, bez ograničenja, da kada je ovaj kriterijum prisutan, on predstavlja važan indikator kredibiliteta izjave. Opis neočekivanih elementa u toku izvršenja krivičnog dela (na primer telefonski poziv, nailazak automobila), bio bi veoma težak kognitivni zadatak ukoliko se ne govori istina.

On je uperio pištolj u mene i rekao: „Ako saradujete neću vas povrediti! „Ja sam podigao ruke u vazduh, i rekao: „Šta želiš?“ U tom trenutku, neko lice je izašlo na parking, on je rekao da spustim ruke i ne mrdam. Nakon što je lice otišlo rekao je: „Daj mi te papire“, i uzeo papire iz moje ruke. Ja sam stegao ruku i pokušao da ne pustim, on me je udario rukohvatom pištolja i rekao: „Ne teraj me da te povredim“, uzeo papire i pobegao. Kada je zgrabio papire mali komad se pocepao i ostao u mojoj ruci.

Specifičnosti sadržaja:

8. *Neobični detalji*

Vanredni opis ili referenca retkih detalja u vezi sa krivičnim delom smatra se kao solidan pokazatelj objektivne izjave. Vanredni detalji su u suprotnosti sa stereotipnim izveštajima. Ovi detalji se odnose na krivično delo.

9. *Suvišni detalji*

Integracija perifernih detalja u svedočenju o odgovarajućim radnjama je znak stvarnog doživljaja. Oba pitanja se mešaju u memoriji i predstavljaju zajedničko podsećanje na deo doživljenog događaja. Periferni detalji nisu neophodni za opis događaja. Zbog toga, lice koje nije povratnik ne pominje periferne detalje. Periferne detalje svedok opisuje samo ako smatra da su relevantni, što omogućava razlikovanje između onoga što je relevantno i šta je periferno.

10. *Precizan opis detalja koji su pogrešno shvaćeni*

Ovo se odnosi na detalje koji se ne shvate, ali su ispričani u tačnom obliku. Dešava se kad svedok opisuje situaciju na tačan način, ali ne razume značaj ili značenje njegovog opisa. Na primer, kod izjave: „On me je odveo u svoju sobu i primetio sam parče gita na stolu, a zapravo radilo se o eksplozivu, C4.“

11. *Povezane spoljne asocijacije: veza sa incidentom u kome je drugo lice bilo objekt radnje istih učinilaca*

Ovaj kriterijum se postiže kada u iskazu lice prenese reči učinilaca: „Budi poslušan kao tvoj kolega pa te neću povrediti“. Ova informacija se može proveriti.

12. *Subjektivno objašnjenje psihičkog stanja*

Pozivanje na unutrašnje-psihološko stanje. Ovaj kriterijum se postiže kada iskaz sadrži različite načine emotivne ili senzorne reakcije lica u vezi sa krivičnim delom: „Kada je uperio pištolj u mene počeo sam da drhtim.“ Jednostavnost reference kao prateće situacije ne može da opravda prisustvo ovog kriterijuma.

13. *Opis mentalnog stanja učinioca*

Ako izjava sadrži određene elemente u vezi sa psihološkim stanjem okrivljenog to je znak da se izjava zasniva na stvarnom iskustvu (npr.: teško ili ubrzano disanje). Ovo se mora pojaviti na spontan način, a ne kao odgovor na pitanje.

Elementi sadržaja povezani sa motivacijom: prethodni kriterijumi predstavljaju elemente kognitivne psihologije. Sledeći kriterijumi usmereni su na motivaciju i pokušaj osumnjičenog da pokuša da opiše sebe u najboljem svetlu, u pokušaju da ubedi kriminalistu da je njegov iskaz istinit.

14. *Spontani detalji: spontane ispravke prethodno rečenog*

Kada postoje spontane ispravke (ne samo gramatičke) to je bitan znak kredibiliteta iskaza. Izmišljene izjave imaju retko spontane korekcije.

15. *Priznanje loše percepcije, zapažanja krivičnog dela*

Ako je izjava istinita lice se neće plašiti da prizna praznine u memoriji. Moramo da budemo pažljivi, ako svedok da odgovor na precizno pitanje. U tom slučaju nemamo razliku između stvarne i lažne izjave.

16. *Dovođenje u sumnju sopstvenog svedočanstva, izjave*

Bilo bi kontraproduktivno za osobu koja ne govori istinu da dovodi u pitanje svoju izjavu. Ovaj kriterijum se primenjuje kada osoba daje izjavu spontano na način kada njemu ranija izjava zvuči toliko neverovatno da on sam ne bi verovao ako bi mu je rekao neko.

17. *Samo-omalovažavanje: samo-optužbe*

Ako se osoba predstavlja u negativnom svetlu, on priznaje svoje greške, na primer, kaže: „Ja sam kriv, trebalo bi me zaključati i ne dozvoliti da ikad izađem” ili „Njegova milovanja na početku su bila lepa, ali posle toga nije više bilo lepo, to je bolelo”. Prisustvo ovog kriterijuma pojačava verziju o istinitom događaju. Lica koja nisu doživela ono što kažu imaju tendenciju da događaj opišu na crno-beli način. On bi želeo da ubedi ljude da je čisto (bela), a optuženi zao (crno).

18. *Pomilovanja počinioca: pustiti okrivljenog*

Ovaj kriterijum je prisutan kada izjava pokazuje neutralan stav prema optuženom licu. Ovaj stav će biti nespojiv u slučaju motivacije za lažno svedočenje.

Specifični elementi krivičnog dela:

19. *Detaljne karakteristike dela: zločin-specifične karakteristike*

Da bi se ispunio ovaj kriterijum, mora da postoji redosled u saopštenju koje se odnosi na kriminogenezu ili viktimgenezu. Lice često nema predstavu da ono što kaže ima ikakve veze sa kriminogenezom i viktimgenezom. Primer za ovo je ponašanje kao sredstvo kojim se manipuliše namera žrtve.

Ove kriterijume prvi su koristili nemački sudovi za ocenu verodostojnosti iskaza dece žrtava seksualnog nasilja. Predmet analize je sam iskaz, sadržaj iskaza žrtve, a ne pojedinac. Zapravo ovu metodu su koristili psiholozi u veštačenju iskaza dece, davanju nalaza i mišljenja da li je iskaz deteta verodostojan. Nije neophodno da pronađete svih devetnaest navedenih kriterijuma u svakom iskazu. Nedostatak kriterijuma ne znači da iskaz nije tačan. To je naročito slučaj kada se analiziraju izjave dece ili mentalno nesposobnih lica koja ne mogu imati verbalne veštine neophodne za pisanje ili dati izjavu visokog kvaliteta. Vrednovanje iskaza na osnovu devetnaest kriterijuma je suština analize. Međutim, ona predstavlja samo jedan deo mišljenja veštaka. U toku dijagnostičkog procesa zaključak se izvodi kada su kriterijumi u kombinaciji sa drugim bitnim elementima, kao što su nastanak izjave, kako je izjava bila razvijena, osobine ličnosti lica koje daje izjavu, i njihova motivacija za davanje izjave.

Godine 1997, Stellar i Volbert u analizi verodostojnosti iskaza svedoka kao kritično pitanje su razmotrili: „Da li je svedok sa svojim intelektualnim ili fizičkim kapacitetima sposoban da izmisli (proizvede) takvu izjavu a da događaj nije doživeo?“ Da biste odgovorili na ovo važno pitanje, neophodno je uzeti u obzir tri elementa:

1) Analiza (dijagnoza) ličnosti – da li je osoba koja daje izjavu, s obzirom na njegove kognitivne i fizičke karakteristike, u stanju da jasno i tačno vidi šta se desilo i u stanju da se seti šta se desilo?

2) Geneza i razvoj izjave – uzimajući u obzir prilike i poreklo izjave, i kome je data prvi put. Reakcija lica koje prima izjavu prvi put mora biti razmatrana, kao i koja pitanja su postavljena i da li su ona mogla uticati na izjavu. Ako je osoba dala više od jedne izjave, konzistentnost između različitih izjava mora biti analizirana, kao i razvoj izjava.

3) Analiza motivacije – neophodno je da se analiziraju različiti motivi koji bi mogli da utiču na lice da lažno optuži nekoga: na primer, da nanese nekom štetu, za osvetom, da se izgleda bolje, ili da zataška različita druga krivična dela. Moramo napraviti razliku između motivacije pojedinca i motivacije koje mogu biti kreirane od strane okoline (npr. nekom je želja da se stvori dezinformacija). Prilikom razmatranja motivacija za lažne tvrdnje, moramo biti svesni sledećih elemenata, (Gordon & Fleisher, 2011:68):

1. Da li jezik odgovara iskustvu svedoka?
2. Da li su emocije preterane u odnosu na događaj opisan u saopštenju?
3. Da li emocije potpuno izostaju, gde biste očekivali da budu?
4. Da li postoje indikatori za svaku sugestiju u okruženju?
5. Da li postoje druge vrste sukoba između tužioca i optuženog?
6. Da li postoje pokazatelji u nastanku izjave za objašnjenje lažne tvrdnje?
7. Da li postoje pokazatelji u izjavi za kršenje prirodnih zakona?
8. Da li postoje kontradiktornosti u različitim izjavama (ili izjavama različitih svedoka)?

Nešto širi i sveobuhvatniji spisak kriterijuma dao je Vrij, koji je prilagodio Stellerovu listu kriterijuma za ocenu validnosti izjave (The Validity Checklist), koja se sastoji od jedanest kriterijuma sistematizovanih u tri grupe (2008: 213,218):

2.1. Psiholoških karakteristika

1. Neadekvatnost jezika i znanja (upotreba termina koji nisu karakteristični za uzrast i obrazovanje lica-mogući uticaj drugog).

2. Neadekvatna manifestacija emocija, prisustvo afekta (lica koja su žrtve silovanja jasno će manifestovati teško emotivno stanje koje je delo ostavilo, što izostaje kod lažnog prijavljivanja).

3. Osetljivost na sugestije (Prvo, postoje razlike u godinama, mlađa deca su više sugestibilnija nego starija, a deca su više sugestibilnija nego odrasli. Drugo, postoje individualne razlike u sugestibilnosti. Treće, način na koji se sprovodi intervju može biti sugestibilan.

2.2. Karakteristike intervjuja

4. Sugestivno, usmereno, ili prinudno ispitivanje.

5. Drugi propusti, neadekvatnosti intervjuja (na primer, dete često na pitanja na koja ne zna odgovore izmišlja nove, zato što misli da se od njega očekuje da sve zna. Zbog toga kriminalista na početku treba da objasni da ako bude pitano nešto što ne zna treba tako i da odgovori).

2.3. Motivacija

6.. Pitanje motiva prijave (Motiv prijave, otvara pitanje mogućeg uticaja drugih da se neko lice prijavi i odnosa između lica koje prijavljuje i prijavljenog lica. Svedok mora znati posledice prijave, uključujući i lažnu).

7. Pitanje konteksta originalne, prve prijave i date izjave (Ovo pitanje se odnosi na poreklo i istoriju izjave, a posebno kontekst prvog izveštaja, dobrovoljan po nagovoru drugih i mogući sporni detalji).

8. Pritisci da se da lažna izjava (Svedok prinuđen da lažno svedoči ili da preuveličava određene elemente u inače istinitoj izjavi).

2.4. Pitanja istrage

9. Nedoslednosti sa zakonima prirode (Ovo pitanje se odnosi na opis događaja koji su nerealni ili nemogući).

10. Nedoslednosti sa drugim izjavama (često u vezi sa jednim krivičnim delom imamo više svedoka, ali isto tako jedno lice može dati više od jedne izjave vezane za isto krivično delo).

11. Nedoslednosti sa drugim dokazima (Izjava u suprotnosti sa otkrivenim, pravno relevantnim materijalnim dokazima).

Godine 1999, nemački Vrhovni sud je doneo standard za veštačenje iskaza od strane psihologa. Jedna od glavnih tačaka ovog standarda je da stručnjak mora da razmotri „Nultu hipotezu“, koja pretpostavlja da izjava nije istinita sve dok se može naći dovoljno pokazatelja da se dokaže drugačije.

3. Naučna analiza sadržaja (Scientific Content Analysis-SCAN)

Metodu naučne analize sadržaja prvi je počeo primenjivati Avion Sapir u SAD. Metoda se sastoji iz dve komponente; uzimanje izjave i analiza kvaliteta strukture i sadržaja izjave. Sapir vrši psiholingvističku analizu iskaza, smatrajući da postoji lingvistička razlika između lica koja skrivaju i lica koja govore istinu. Lice koje ne želi da da istinit odgovor, odgovara kratko, izbegava relevantna pitanja, ignoriše činjenice, na različite načine koristi zamenice.

Postoje dve komponente SCAN sistema: dobijanje čiste izjave, i analiza kvaliteta strukture i sadržaja te izjave. Da bi stekli objektivniju sliku ovog metoda treba imati u vidu sledeće kriterijume analize iskaza lica koje je osumnjičeno za incest (Gordon & Fleisher, 2011, 68):

Bogata je detaljima	Izostanak detalja
Prvo lice jednine, perfekt	Odstupa od prvog lica jednine
Adekvatno uvođenje žrtve rečima „moja ćerka...“	Neadekvatno uvođenje žrtve rečima „ona...“
Upotreba prisvojne zamenice „moja ćerka...“	Nedostatak prisvojne zamenice, upotreba reči „dete...“
Ne postoje vremenske praznine u iskazu	Prisutne vremenske praznine, „dva sata kasnije...“
Prisutne odgovarajuće emocije (nakon incidenta)	Izostanak emocija
Negira da je izvršio krivično delo i pre nego što se postavi pitanje	Negira samo kada mu se postavi direktno pitanje
Tok priče korektan	Nekorektan tok priče

Sapir je uveo Upitnik, koji bi pomogao u oceni verodostojnosti iskaza. U okviru „SCAN upitnika“ postoje četiri tipa pitanja:

1. Otvorena pitanja za dobijanje informacija;
2. Konkretna pitanja da nateraju krivca da laže;
3. Projektivna pitanja da se procene nesvesni verbalni signali; i
4. Nakon intervjua pitanja da bi se identifikovala istina vezana za ulogu osumnjičenog lica.

Prema ovom autoru važan kriterijum za izvođenje zaključaka da li lice govori istinu ili ne je i struktura opisa u odnosu na fazu izvršenja krivičnog dela. On tvrdi da istinit iskaz ima vremensku strukturu: 20% na vreme pre iskaza, 50% samo krivično delo i 30% na vreme radnji posle izvršenja krivičnog dela. U odnosu na ovakvu vremensku strukturu, kod osumnjičenih opis perioda pre krivičnog dela je dug, za samo krivično delo kratkak, a utrošen period posle krivičnog dela kratak ili ne postoji. Učinioci ne žele da pričaju o krivičnom delu, zbog čega dosta vremena iskoriste na opis toga šta se desilo pre same radnje krivičnog dela. Opis krivičnog dela zapravo bi predstavljao i opis, odnosno iznošenje informacija o sopstvenoj krivici, tačnije rizično da se otkrije laž kojom pokušavaju da izbegnu krivično

gonjenje prikrivajući informacije o svojoj krivici. Tačnije učinioci će pre izbegavati odgovore nego otvoreno iznositi laži.

4. Zaključak

Preduzimanjem kriminalističko operativne delatnosti, policija se u svom radu susreće sa pojedinim vrstama indicaja, negativnim činjenicama, tragovima itd. Međutim u toku krivičnog postupka, sud utvrđuje i ocenjuje verodostojnost ličnih i materijalnih dokaza. U zavisnosti od profesionalnosti, stručnosti, kao i tehničkih mogućnosti policije, tužilaštva i sudstva biće pribavljeni, odgovarajući dokazi na kojima će se zasnivati buduća presuda. Međutim personalni odnosno lični dokazi dobijaju se pribavljenjem iskaza tj. ispitivanjem svedoka, saslušanjem okrivljenog, veštaka, sprovođenjem suočenja i predočavanjem radi prepoznavanja. Tokom pribavljanja iskaza kriminalista, istražni sudija, klinički psiholog itd. mogu koristiti odgovarajuće metode među kojima prednjače analiza izjave na osnovu kriterijuma i naučna analiza sadržaja. Predmet analize izjave na osnovu kriterijuma je sam iskaz, sadržaj iskaza žrtve, a ne pojedinac. Zapravo ovu metodu su koristili psiholozi u veštačenju iskaza dece, davanju nalaza i mišljenja. Vrednovanje iskaza na osnovu devetnaest kriterijuma je suština ove analize, međutim, ona predstavlja samo jedan deo mišljenja veštaka. S druge strane metoda naučne analize sadržaja sastoji se iz dve komponente; uzimanje izjave i analiza kvaliteta strukture i sadržaja izjave. U cilju objektivnog izvođenja zaključaka istinitosti iskaza neophodna je kontinuirana edukacija lica koji se u domenu svog rada bave uzimanjem iskaza.

5. Literatura

- Aleksić, Ž. (1972), Naučno otkrivanje zločina, Beograd.
- Aleksić, Ž & Škulić, M. (2004), Kriminalistika, Dosije, Beograd.
- Aćimović, M. (1983), Sudska psihologija, Beograd.
- Vodinelić, V. (1996), Kriminalistika, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Gordon J. N. & Fleisher L. W. (2011), Effective interviewing and interrogation techniques-3rd ed. Burlington, San Diego, London: Elsevier Ltd.
- Krstić, O. (2007), Otkrivanje laži kroz gestove i ponašanje-simptomatska slika Banja Luka: Internacionalna asocijacija kriminalista.
- Žarković, M. (2009). Kriminalistička taktika, Kriminalističko policijska akademija, Beograd.
- Radović, N., Đurđević, Z., Lie as an element of delinquency tactics, Thematic proceedings of international significance, Archibald Reiss days, Volume I, Academy of criminalistic and police studies, Belgrade, 2011.

- Roso, Z. (1996), Poligraf u kriminalistici, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske.
- Simonović, B.(2004), Kriminalistika, Pravni fakultet u Kragujevcu-Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac.
- Vrij, A. (2008). Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities- 2nd edition. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Zulawski E. D. & Wicklander E.D. (2002). Practical Aspects of Interview Interrogation (Second Edition). CRC Press LLC.

Zoran Đurđević, PhD

Assistant professor at Academy of criminalistic and police studies

Nenad Radović, PhD

Assistant professor at Academy of criminalistic and police studies

CRIMINALISTIC ANALYSIS OF WRITTEN AND RECORDED STATEMENT

Relevant element of law enforcement work is collecting data about criminal act which we can get from witnesses (including victims) and persons suspected for committing a crime. It is a very important issue for success of each the process of proving. The special subject of objective analysis of statement presents criminalistic analysis truthfulness of written statements, transcripts or recorded statements. For criminalistic analysis today we often use two techniques, whereby authors in article write about that: Criterion Based Statement Analysis-CBSA and Scientific Content Analysis-SCAN.